

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РУХОМ ДЕБІТОРСЬКОЇ Й КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

IMPROVING THE MANAGEMENT OF THE MOVEMENT OF ACCOUNTS RECEIVABLE AND PAYABLE AS AN INSTRUMENT FOR THE FORMATION OF CURRENT ASSETS FINANCING SOURCES

УДК 338.28

Горбунова А.В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів
банківської справи та страхування
Запорізький національний університет

Дойнов Р.С.

студент
Запорізький національний університет

Gorbunova Anna

Zaporizhzhya National University

Doinov Roman

Zaporizhzhya National University

У статті розглянуто характер впливу розміру дебіторської та кредиторської заборгованості на діяльність підприємства, зокрема на формування джерел фінансування оборотного капіталу. Проаналізовано фактори впливу на розмір дебіторської та кредиторської заборгованості, окреслено їх вплив на розмір вільних грошових коштів досліджуваного підприємства. Прослідковано рух грошових платежів дебіторів та кредиторів і стан коштів на кожну дату платежу дебіторів та кредиторів. З'ясовано, яким чином впливають умови розрахунків, що склалися на досліджуваному підприємстві, на стан грошових коштів протягом досліджуваного періоду. Визначено залишки кредиторської та дебіторської заборгованості на кінець періоду, а також те, яким чином це впливає на фінансовий стан підприємства. Визначено основні умови, за допомогою яких підприємство може впливати на суму дебіторської та кредиторської заборгованості, а також на розмір вільних грошових коштів.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, оборотні кошти, дебітор, кредитор, виручка від продажу.

В статье рассмотрен характер влияния размера дебиторской и кредиторской задолженности на деятельность предприятия, в частности на формирование источников финансирования оборотного капитала. Проанализированы факторы влияния на размер дебиторской и кредиторской задолженности, обозначено их влияние на размер свободных денежных средств исследуемого предприятия. Прослежено движение денежных платежей дебиторов и кредиторов и состояние средств на каждую дату платежа дебиторов и кредиторов. Выяснено, каким образом влияют условия расчетов, которые сложились на исследуемом предприятии, на состояние денежных средств в течение исследуемого периода. Определены остатки кредиторской и дебиторской задолженности на конец периода, а также то, каким образом это влияет на финансовое состояние предприятия. Определены основные условия, с помощью которых предприятие может влиять на сумму дебиторской и кредиторской задолженности, а также на размер свободных денежных средств.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, кредиторская задолженность, оборотные средства, дебитор, кредитор, выручка от продажи.

Improving the management of the movement of accounts receivable and payable as an instrument for the formation of working capital financing sources. One of the sides of improving the enterprises' activities results is the efficient management of the movement of accounts receivable and payables. These balance sheets accounts significantly affect the formation of sources of financing working capital. The optimal ratio of receivables and payables allows the company to finance working capital with its own current assets. Otherwise, the company is forced to attract funds from external sources which entail financial losses in the form of percent for the use of money. To create effective conditions for the formation of sources of financing working capital, it is necessary to establish an effective system for managing both receivables and payables arrears. The relevance of the topic devoted to the problems of payables and receivables is justified by the need for prompt and effective management of them in a modern enterprise for its successful economic growth. The article discusses the nature of the impact of the size of receivables and payables on the activities of the enterprise, in particular on the formation of sources of financing working capital. The factors influencing the size of receivables and payables are analyzed and their impact on the amount of free funds of the studied enterprise is indicated. The cash payments of debtors and creditors and the status of funds at each payment date of debtors and creditors were traced. It was found out how the payment terms conditions that were formed at the enterprise under investigation affect the condition of funds during the period under study, the remaining payables and receivables at the end of the period are determined and how this affects the financial condition of the company are determined too. The basic conditions by which the company can influence the amount of receivables and payables and the amount of free cash are. The study showed that effective management of accounts receivables and payables is an important condition for ensuring timely financing of current assets without raising capital for this. With their balanced size, the company has a high solvency and a high level of financial stability.

Key words: accounts receivable, payables, current assets, debtor, creditor, proceeds from the sale.

Постановка проблеми. Одним зі способів покращення результатів діяльності підприємств є ефективне управління рухом дебіторської та кредиторської заборгованості. Ці статті балансу сильно впливають на формування джерел фінансування оборотних активів. Оптимальне співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості дає змогу підприємству фінансувати оборотні активи за допомогою власних обігових коштів. В іншому разі підприємство вимушене залучати кошти із зовнішніх джерел, що має фінансові втрати у вигляді відсотків за користу-

вання грошей, а також можливе порушення виробничого циклу, зменшення обсягу виробництва продукції та доходу від реалізації, тому для створення ефективних умов формування джерел фінансування оборотних активів необхідно налагодити дієву систему управління рухом як дебіторської, так і кредиторської заборгованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми щодо управління дебіторською та кредиторською заборгованістю знайшли висвітлення в працях багатьох вітчизняних науковців, таких як М.Д. Білик, О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, В.П. Сав-

чук, В.П. Шило, Н.І. Верхоглядова, А.Г. Темченко, О.М. Брадул.

А.С. Макарова та К.Т. Коновалова розглядають у своїх дослідженнях методи управління кредиторською заборгованістю, а також обґрунтовують шляхи їх вдосконалення [1]. Є.П. Гнатенко та В.В. Волошина здійснюють порівняльний аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві [2; 3]. Б.В. Дергалюк [4] обґрунтовує використання дебіторської заборгованості як інструмента забезпечення економічної безпеки підприємств. Економічну сутність дебіторської та кредиторської заборгованості, їх динаміку та структуру досліджує Л.В. Кручак [5]. М.П. Хохлов та О.С. Корнієнко вивчають процес управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, а також його вплив на ефективність використання обігових активів [6].

Однак, незважаючи на ґрунтовні наукові розробки, проблеми управління кредиторською та дебіторською заборгованістю потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження показників, які впливають на розмір та рух дебіторської та кредиторської заборгованості, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення управління рухом дебіторської та кредиторської заборгованості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наявність власного обігового капіталу не завжди є надійним джерелом фінансування обігових активів підприємств. Для запобігання браку готівки потрібно, щоби власні обігові кошти були більшими за поточні фінансові потреби організації, тому управління грошовими коштами, зрештою, має забезпечувати регулювання обсягу власних обігових коштів та поточних фінансових потреб, які залежать не стільки від тактичних, скільки від стратегічних рішень фінансових менеджерів підприємств.

На механізм формування джерел фінансування обігового капіталу значний вплив справляє співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства, а також оборотність кожної з них. Якщо дебіторська заборгованість перевищує кредиторську, то це може свідчити про більш швидку оборотність кредиторської заборгованості порівняно з оборотністю дебіторської заборгованості. У цьому разі протягом певного часу борги дебіторів перетворюються на грошові кошти через більш тривалі часові інтервали, ніж інтервали, коли підприємство потребує грошових коштів для сплати боргів кредиторам. Відповідно, виникає брак грошових коштів в обігу, що спричиняє необхідність залучення додаткових джерел фінансування.

Надходження виручки від продажу продукції визначає можливість підприємства щодо повернення боргів кредиторам. Дебіторська заборгованість формується як борги покупців, тому управління нею має бути спрямоване на забезпечення

своєчасного й повного надходження грошових коштів для здійснення платежів кредиторам.

Отже, для забезпечення ефективних умов формування джерел фінансування оборотних активів необхідно кваліфіковано й одночасно управляти рухом як дебіторської, так і кредиторської заборгованості. Як вихідні дані для такого оцінювання необхідно враховувати борг, що належить до аналізованого періоду. При цьому з балансових залишків дебіторської та кредиторської заборгованості слід виключити довгострокову та прострочену. Зрештою, все це дає змогу відповісти на запитання про те, чи забезпечують договірні умови розрахунків з покупцями й постачальниками потреби підприємства в грошових коштах.

Виконаємо аналіз руху дебіторської й кредиторської заборгованості на прикладі металургійного підприємства ПрАТ «Дніпроспецсталь». Нижче подана інформація за I квартал 2017 року (млн. грн.):

- 1) дохід (виручка) від продажу продукції становить 2037, 8;
- 2) собівартість реалізованої продукції – 1785,8;
- 3) середні балансові залишки дебіторської заборгованості – 1351,3, зокрема простроченої – 116,1;
- 4) середні балансові залишки кредиторської заборгованості – 1253,5, зокрема простроченої – 8,4;
- 5) зміна балансових залишків запасів за квартал – 74,8.

На основі наведених звітних даних розрахуємо показники, що характеризують рух дебіторської та кредиторської заборгованості на досліджуваному підприємстві. Так, одноденна виручка від продажу становить $2037,8/90 = 22,6$ млн. грн. Поточна дебіторська заборгованість складає $1351,3 - 116,1 = 1235,2$ млн. грн. Отже, середня оборотність дебіторської заборгованості становить близько 55 днів ($1235,2/2037,8 \cdot 90$). Одноденна собівартість реалізованої продукції з урахуванням змін залишків запасів дорівнює $(1785,8 + 74,8)/90 = 20,7$ млн. грн. Кредиторська заборгованість, що належить до аналізованого періоду, становить $1222,8 - 8,4 = 1214,4$ млн. грн. Середня оборотність кредиторської заборгованості, що відображає умови розрахунків з постачальниками, розрахунків з оплати праці та розрахунків з бюджетом, дорівнює 59 днів ($1214,4/1860 \cdot 90$).

Таким чином, у середньому через кожні 55 днів підприємство одержує оплату від дебіторів 1235,8 млн. грн., а через кожні 59 днів вимушене сплачувати кредиторам 1214,4 млн. грн. Якщо ж такі умови зберігаються в наступні квартали, то можна прослідкувати рух грошових платежів дебіторів та кредиторів і стан грошових коштів на кожну дату платежів.

Рух грошових коштів з покупцями й постачальниками в умовах, що аналізуються, протягом чотирьох кварталів наведено на рис. 1.

Розрахунки свідчать про те, що взаємовідносини підприємства з дебіторами та кредиторами

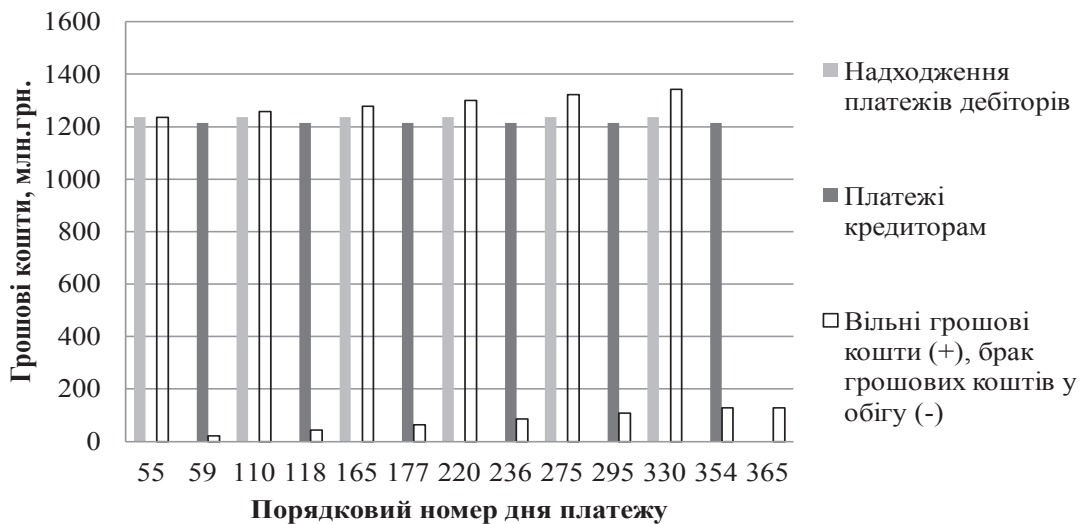


Рис. 1. Рух дебіторської та кредиторської заборгованості по підприємству ПрАТ «Дніпроспецсталь» (варіант 1)

Джерело: розраховано за [7]

сприятливі, адже в обігу постійно присутні грошові кошти, сума яких послідовно зростає.

Таким чином, за дотримання дебіторами договірних термінів платежів підприємство має фінансові ресурси для своєчасних розрахунків з кредиторами та вільні кошти в обігу. Ці сприятливі умови забезпечуються двома такими обставинами:

- 1) середній одноденний розмір виручки від продажу перевищує середню одноденну суму витрат на продану продукцію та приріст балансових запасів;
- 2) дебіторська заборгованість обертається швидше за кредиторську заборгованість.

Вплив кожної з названих обставин на формування вільних грошових коштів в обігу, відповідно, на достатність платежів дебіторів для своєчасного погашення кредиторської заборгованості нерівноцінний.

Припустимо, що в наведених вище даних змінилась тільки одна умова: середня одноденна виручка від продажу менше від середніх одноденних витрат і змін залишків запасів. Це приведе до формування таких даних:

- 1) середня одноденна виручка від продажу становить 19 млн. грн.;
- 2) середні одноденні витрати на продану продукцію з урахування змін залишків запасів – 20,7 млн. грн.;
- 3) оборотність поточної дебіторської заборгованості – 55 днів;
- 4) оборотність поточної кредиторської заборгованості – 59 днів.

Розрахуємо, виходячи з цих даних, стан дебіторської, кредиторської заборгованості та грошових коштів.

Кожний платіж покупців дорівнює $19 \times 55 = 1045$ млн. грн.; кожний платіж кредиторам становить $20,7 \times 59 = 1214,4$ млн. грн.

Дані свідчать про те, що надходжень від дебіторів недостатньо для своєчасних розрахунків з кредиторами (рис. 2).

Умови наявності вільних грошових коштів в обігу можна подати у вигляді нерівності (1):

$$P_d \times K_{dz} > P_k \times K_{kz}, \quad (1)$$

де P_d – сума одного платежу дебіторами; P_k – сума одного платежу кредиторам; K_{dz} – число оборотів дебіторської заборгованості; K_{kz} – число оборотів кредиторської заборгованості.

Розрахунки свідчать про те, що на 330 день здійснюється умова нерівності (1), а саме: $1045 \times 6 > 1214,4 \times 5$. Сума вільних грошових коштів в обігу становить 198 млн. грн.

Аналогічний розрахунок на 365 день дає такий результат:

- 1) поточна дебіторська заборгованість становить $365:55 = 6,37$ млн. грн.;
- 2) кредиторська заборгованість становить $365:59 = 6,19$ млн. грн.

При цьому дефіцит суми вільних грошових коштів в обігу дорівнює 1016,4 млн. грн.

Аналіз свідчить про те, що кількість оборотів дебіторської заборгованості не змінилась, а кількість оборотів дебіторської заборгованості зростає в 1,2 рази. Це й спричинило брак коштів.

Змінимо деякі умови розрахунків. Припустимо, що кількість днів обігу дебіторської та кредиторської заборгованості практично змінити неможливо. Як спосіб вирішення проблеми залишається або збільшення суми платежів дебіторів, або зменшення суми платежів кредиторам, тобто може йтися про збільшення виручки від продажу або зменшення виплат на оплату постачальникам.

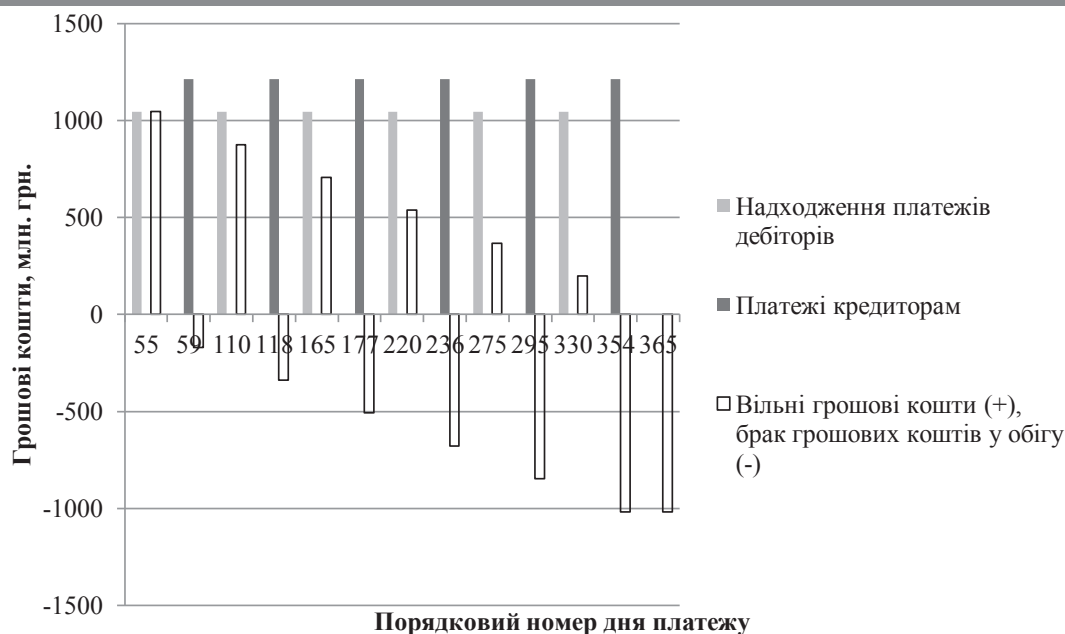


Рис. 2. Рух дебіторської та кредиторської заборгованості по підприємству ПрАТ «Дніпроспецсталь» (варіант 2)

Джерело: розраховано за [7]

Якщо вирішувати проблему шляхом збільшення вартості продажу, то наскільки її необхідно збільшити, щоб усунути нестачу грошових коштів в обігу на кінець четвертого кварталу? Визначимо мінімальну величину платежу дебіторів, що за інших рівних умов приводить хоча б до нульового результату, й позначимо її через P_d . Тоді $P_d \times 6 = 1214,4 \times 6$. Звідси випливає, що $P_d = 1214,4$ млн. грн., тобто якщо вартість продажу зросте більше, ніж на 16% ($1214,4/1045$), то проблема буде вирішена.

Збільшення обсягу продажу на 16% за інших рівних умов приведе до суми кожного платежу дебіторів у розмірі 1214,4 млн. грн. за місяць замість 1045 млн. грн. Потреба залучення додаткових джерел фінансування значно зменшиться.

Отже, зростання вартості продажу привело до таких результатів:

- 1) немає браку грошових коштів в обігу на останню дату;
- 2) немає періодів, протягом яких наявна нестача грошових коштів.

Таким чином, проблему не вдалося вирішити повністю, але вдалося зняти її гостроту. Повне усунення браку грошових коштів за такого перевищення неможливо.

Кардинально вирішити питання можна тільки за умови того, що виручка від продажу перевищує загальну величину витрат на продану продукцію та зміну залишків запасів. Однак і за цієї умови необхідно враховувати кількість оборотів дебіторської та кредиторської заборгованості за період.

Аналіз свідчить про те, що, виходячи з нерівності (1), можемо стверджувати, що за поєднання

більш швидкої оборотності кредиторської заборгованості порівняно з дебіторською та більшої суми платежу кредиторам, ніж платіж дебіторів, брак грошових коштів в обігу буде наявним протягом усього періоду, поки буде така ситуація. Причому сума недостачі буде пропорційно зростати, тому таке поєднання умов бажано не допускати. В усіх інших випадках доцільно регулювати величину, що перебуває в нерівності (1), щоб у межах можливостей ліквідувати нестачу грошових коштів в обігу або хоча б зменшувати її розмір та тривалість.

Висновки з проведеного дослідження. Вартість оборотних активів залежить від вартості поточної дебіторської заборгованості та вартості запасів. На наявність вільного залишку грошових коштів в обігу впливає сума одного платежу дебіторами, відповідно, кредиторам, а також їх оборотність. Управління рухом дебіторської та кредиторської заборгованості має базуватись на встановленні взаємовигідних договірних відносин покупців та продавців товарів. Ефективне управління рухом обсягу та оборотністю дебіторської та кредиторської заборгованості є важливим інструментом забезпечення своєчасного фінансування оборотних активів, підвищення платоспроможності та фінансової стійкості підприємства..

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Макарова А.С., Коновалова К.Т. Удосконалення обліку кредиторської заборгованості та методики управління нею. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 34. С. 181-184.

2. Гнатенко Є.П. Щодо аналізу стану дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві. *Економічні науки. Облік і фінанси*. 2013. № 2. С. 34-36.

3. Гнатенко Є.П., Волошина В.В. Аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Економічні науки*. 2015. № 4. С. 38-41.

4. Дергалюк Б.В. Управління дебіторською заборгованістю як інструмент забезпечення економічної безпеки підприємств в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4314> (дата звернення: 08.04.2019).

5. Курчак Л.В. Аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання. *Економічний аналіз*. 2016. № 2. С. 93-96.

6. Хохлов М.П., Корнієнко О.С. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 403-407.

7. Офіційний сайт підприємства ПрАТ «Дніпро-спецсталь». URL: <http://www.dss-ua.com/rus/index.wbp> (дата звернення: 08.04.2019).

REFERENCES:

1. Makarova A.S., Konovalova K.T. (2018) Udoskonalennia obliku kredytorскоiu zaborhovanistiu ta metodyky upravlinnia neiu. [Improvement of accounts payable and methods of management of it] *Prychornomorski ekonomichni studii*, no. 34, pp. 181-184.

2. Hnatenko Ye.P. (2013) Shchodo analizu stanu debitorskoi ta kredytorскоi zaborhovanosti na pidpriemstvi. [On the analysis of the status of accounts receivable and payables at the enterprise] *Ekonomichni nauky. Oblik i finansy*, no. 2, pp. 34-36.

3. Hnatenko Ye.P., Voloshyna V.V. (2015) Analiz spivvidnoshennia debitorskoi ta kredytorскоi zaborhovanosti pidpriemstva. [Analysis of the ratio of receivables and payables of the enterprise] *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Ekonomichni nauky*, no. 4, pp. 38-41.

4. Derhaliuk B.V. (2015) Upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu yak instrument zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv v suchasnykh umovakh [Management of accounts receivable as a tool for economic security of enterprises in modern conditions:]: *Efektivna ekonomika*, no. 9. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4314> (accessed: 08 April 2019).

5. Kurchak L.V. (2016) Analiz stanu debitorskoi ta kredytorскоi zaborhovanosti subiekta hospodariuvannia [Analysis of the status of receivables and payables of an entity] *Ekonomichniyi analiz*, no. 2, pp. 93-96.

6. Khokhlov M.P., Korniienko O.S. (2017) Upravlinnia debitorskoiu ta kredytorскоiu zaborhovanistiu. [Debt and payables management] *Ekonomika i suspilstvo*, no. 10, pp. 403-407.

7. Ofitsiynyi sait pidpriemstva PrAT "Dniprospeystal". Available at: <http://www.dss-ua.com/rus/index.wbp> (accessed: 08 April 2019).